

УДК 004.492:620.17(045)

ЧИСЕЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗТЯГУ ПЛАСТИНИ З ЦЕНТРАЛЬНИМ ТА ДОДАТКОВИМ ОТВОРАМИ

Б. С. Карпінос¹, А. М. Кашевацький², В. М. Куліш¹

¹Інститут проблем міцності імені Г. С. Писаренка НАН України,

²Національний авіаційний університет

karpinos@ipp.kiev.ua

Наведено результати комп'ютерного моделювання напруженого стану пластини з декількома отворами. Підтверджено, що при певному розташуванні отворів можна досягти зменшення концентрації напружень.

Ключові слова: пластина, центральний отвір, додатковий отвір, концентрація напружень.

Stress state results, which were obtained with the help of computer modeling, are represented for the plate with a few orifices. Was established that in case of specific orifice allocation stress concentration can be reduced.

Keywords: plate, central orifice, additional orifice, stress concentration.

Вступ

Під час експлуатації сучасних авіакосмічних конструкцій спостерігається велика кількість ділянок, де при механічних навантаженнях має місце концентрація напружень. Отвори, люки, пази тощо є невід'ємними складовими планерів літаків або корпусів ракет. Наявність зон концентрації напружень може стати причиною перевищення напружень межі витривалості, текучості або міцності.

На сьогодні задача зменшення концентрації напружень в конструкції розв'язується за рахунок зменшення рівня її навантаження або за рахунок конструктивних рішень [1; 2]. Рівень концентрації визначає коефіцієнт концентрації напружень $\alpha_\sigma = \frac{\sigma_k}{\sigma_{ном}}$, де σ_k — напруження в зоні

концентрації; $\sigma_{ном}$ — номінальні напруження.

Визначення напружень у зоні концентрації ґрунтується на аналітичних або чисельних методах теорії пружності. Кожний з методів має певні переваги і недоліки. Отримати аналітичні розв'язки вдається в окремих випадках, чисельні — майже в усіх, але при цьому слід взяти до уваги, що аналітичні розв'язки мають відносно невелику похибку, а чисельні — суттєву.

Мета роботи — визначити можливості зменшення концентрації напружень у пластині з

отвором за рахунок виконання певних конструктивних рішень.

Методика розв'язання задачі та основні результати

Аналітичний розв'язок задачі розподілу напружень у необмеженій пластині з отвором отримав Кірш (G. Kirsch) [3].

$$\left. \begin{aligned} \sigma_r &= \frac{P}{2} \left(1 - \left(\frac{d}{\rho} \right)^2 \right) + \frac{P}{2} \left(1 + 3 \left(\frac{d}{\rho} \right)^4 - 4 \left(\frac{d}{\rho} \right)^2 \cos 2\theta \right); \\ \sigma_\theta &= \frac{P}{2} \left(1 + \left(\frac{d}{\rho} \right)^2 \right) - \frac{P}{2} \left(1 + 3 \left(\frac{d}{\rho} \right)^4 \right) \cos 2\theta; \\ \tau_{r\theta} &= -\frac{P}{2} \left(1 - 3 \left(\frac{d}{\rho} \right)^4 + 2 \left(\frac{d}{\rho} \right)^2 \right) \sin 2\theta, \end{aligned} \right\} \quad (1)$$

де P — зусилля розтягу; σ_r , σ_θ , $\tau_{r\theta}$ — відповідно радіальні, колові та дотичні напруження; d , ρ — діаметр отвору та радіус вектор з кутом θ .

Найбільша концентрація для напружень σ_θ спостерігається при $\theta = 0$ на краю отвору і згідно з залежністю (1) досягає $\alpha_\sigma = 3$.

Для пластин кінцевих розмірів концентрація напружень, як свідчать дослідження [4; 5], збільшується $\alpha_\sigma > 3$.

На рис. 1 подано розподіл головних напружень σ_z по бічній поверхні пластини.

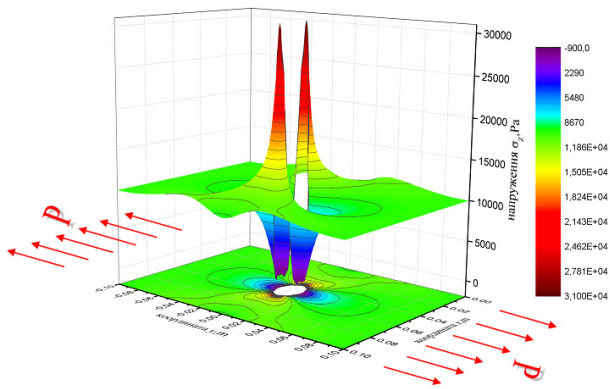

Рис. 1. Розподіл головних напружень σ_z по поверхні пластини з центральним коловим отвором

Найбільш поширеним методом зменшення концентрації напружень у пластині з отвором є підсилення за рахунок збільшення товщини пластини в околі отвору з відповідними галтелями. Можливі й інші конструктивні методи розв'язку цієї задачі, наприклад накладки. В деяких випадках виникає нагальна і термінова потреба зменшення концентрації напружень безпосередньо в процесі експлуатації деталі. Це можна досягти за рахунок додаткових отворів.

Визначення ефекту зменшення концентрації напружень полягає в пошуку оптимальних розмірів додаткових отворів та їх розташуванні відносно «основного» отвору. Це важливо також під час пошуку оптимального розміщення системи отворів в пластині при клепальному з'єднанні.

Для розв'язку цієї задачі використовувався чисельний метод — метод скінченних елементів, пакет Cosmos/SolidWorks. Він дозволяє в кінцево-елементній постановці розв'язувати задачі механіки твердого тіла. При адаптації пакета враховувалось порівняння результатів розрахунку тестової задачі аналітичним та чисельним методами.

Визначена оптимальна геометрія кінцевого елемента, його розміри, а також розподіл по об'єму пластини.

Спочатку розглянуто напружений стан сталевій пластини розміром $200 \times 100 \times 20$ мм.

Матеріал пластини — легована сталь, модуль пружності $E = 2.1 \cdot 10^{11}$ Па, коефіцієнт Пуассона $\mu = 0.3$. Пластина розтягувалась зусиллям $P = 10\,000$ Па. Оскільки деталь симетрична, то для зручності розрахунків у середовищі SolidWorks створено її 1/8 частину розміром $100 \times 50 \times 10$ мм і задано симетрію з відповідних боків.

Схему навантаження і розподіл напружень σ_z на її бічній поверхні для чверті пластини показано на рис. 2.

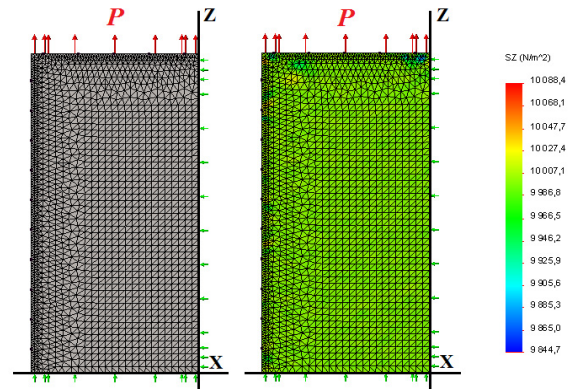

Рис. 2. Схема розтягу і розподіл напружень у суцільній пластині

Відношення локальних напружень до середніх не перевищує

$$\xi = \frac{\sigma_{\max}}{\sigma_{\text{ном}}} = \frac{10066}{10000} = 1,0066;$$

$$\xi = \frac{\sigma_{\min}}{\sigma_{\text{ном}}} = \frac{9757}{10000} = 0,9757,$$

тобто похибка розрахунків не більше 2,5 %, умова Сен-Венана виконується.

Далі виконано розрахунок напруженого стану цієї пластини з центральним коловим отвором радіусом $R = 10$ мм (рис. 3). Умови навантаження залишені без змін. У пластині спостерігались концентрація напружень в околі отвору. Значення коефіцієнта концентрації напружень досягало

$$\alpha_{\sigma} = \frac{\sigma_{\text{к}}}{\sigma_{\text{ном}}} = 3,302.$$

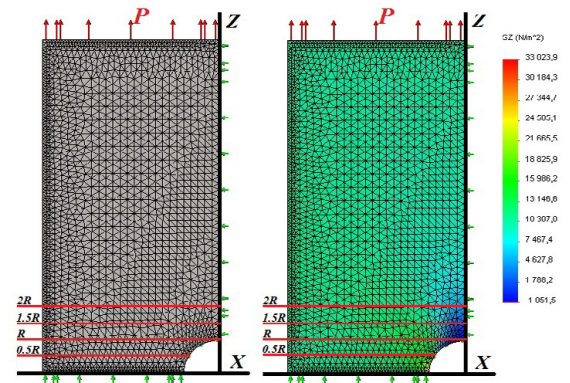

Рис. 3. Схема розтягу і розподіл напружень у пластині з отвором

Відхилення значення коефіцієнта концентрації напружень від теоретичного пояснюється скінченними розмірами пластини. Матеріал пластини знаходився у складному напруженому стані, тобто компоненти тензора напружень мали певні значення. На бічних поверхнях мав місце плоский напружений стан. Значення коефіцієнтів концентрації напружень, що визначені аналітичним і чисельним методами, задовільно збігались.

На рис. 4 наведено розподіл напружень для різних відстаней від осі симетрії. Аналіз напруженого стану показано, що найбільша концентрація осьових напружень σ_z спостерігалась на лінії симетрії, коли координата $z = 0$.

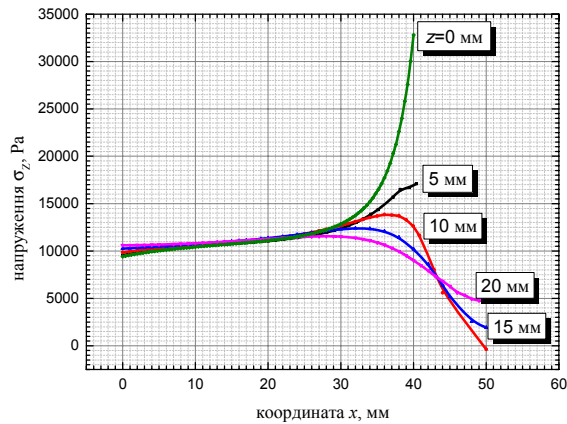

Рис. 4. Розподіл напружень σ_z в околі отвору на різних відстанях від лінії симетрії

У разі збільшення координати z концентрація напружень різко зменшується. Можна вважати, що при $z > 2R$ концентрація відсутня.

Отримані результати навели на думку про можливість зменшення концентрації напружень за рахунок створення у пластині додаткового отвору. У загальному випадку, якщо відстань між отворами велика, вплив одного отвору на напружений стан іншого незначний.

Досліджено вплив додаткового колового отвору на рівень концентрації напружень у пластині (рис. 5).

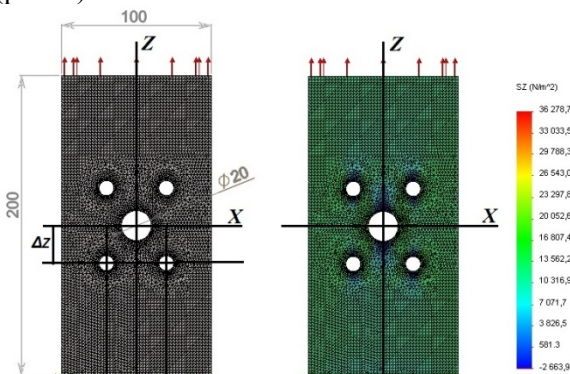

Рис. 5. Розподіл напружень σ_z у пластині з центральним отвором за наявності додаткових колових отворів

На основі аналізу результатів комп'ютерних експериментів встановлено, що додатковий отвір залежно від його розташування може бути причиною як збільшення, так і зменшення концентрації напружень.

З'ясовано, що існує оптимальний розмір додаткового отвору радіусом r з координатами $x_{\text{дод.кол}}$, $z_{\text{дод.кол}}$, при якому спостерігається найсут-

тєвіше зменшення концентрації напружень α_σ . За виконаними розрахунками для пластини, що розтягується, $\alpha_\sigma = 3.302 \rightarrow \alpha_\sigma = 2.926$, тобто концентрація напружень зменшується на 11,4 %.

Для фіксованих значень $r = \text{const}$ та $\Delta x = \text{const}$ і одночасно зміни відстані $\Delta z = \text{var}$ (рис. 6) спостерігається мінімум залежності $\sigma_z = f(\Delta z)$, тобто спостерігається місцевий оптимум розташування додаткового отвору.

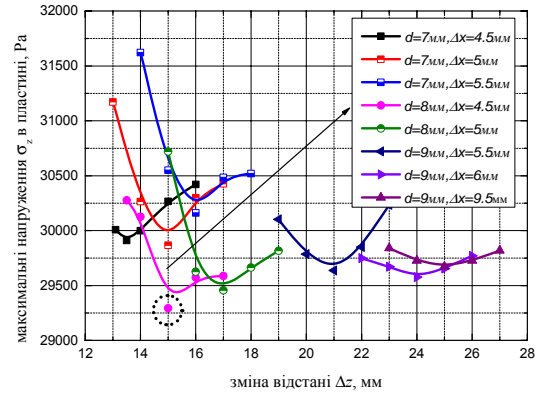

Рис. 6. Залежність максимальних напружень у пластині при різних розташуваннях додаткового колового отвору

Аналіз усіх результатів чисельних експериментів $r = \text{var}$, $\Delta x = \text{var}$, $\Delta z = \text{var}$ дав змогу визначити координати і розміри найбільш оптимального отвору:

$$\frac{x_{\text{дод.кол}}}{0,5B} = 0,09, \frac{z_{\text{дод.кол}}}{0,5B} = 0,3 \frac{r}{R} = 0,4.$$

Аналогічні комп'ютерні експерименти виконано для пластини з додатковим отвором у вигляді еліпса (рис. 7).

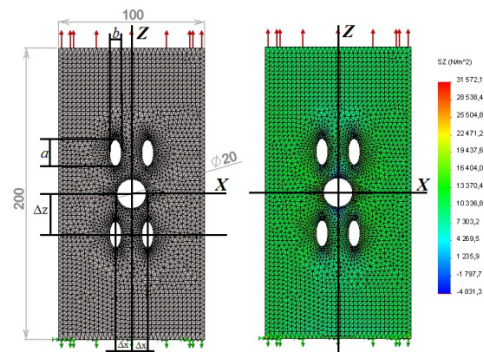

Рис. 7. Розподіл напружень σ_z у пластині з центральним отвором за наявності додаткових еліптичних отворів

Відомо, що еліпс — двопараметрова геометрична фігура. Тому задача визначення параметрів додаткового оптимального отвору дещо ускладнюється.

В експериментах досліджено зміни радіусів еліпсів $a = \text{var}$, $b = \text{var}$, розташування координат

їх центрів $\Delta x = var$, $\Delta z = var$ на напружений стан пластини з центральним отвором.

Напрямок великого радіуса еліпса збігався з напрямком дії сили розтягу. Як приклад одного з виконаних варіантів розрахунків на рис. 8 наведено залежність максимальних напружень σ_z від відстані Δz для зафіксованого великого радіуса $a = 17$ мм і варіацій малого радіуса $b = 5...7$ мм та координати центру $\Delta x = 6...10$ мм.

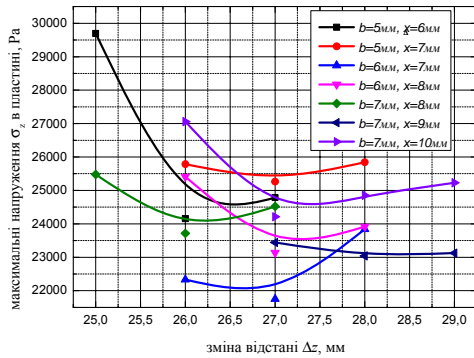

Рис. 8. Залежність максимальних напружень у пластині при різних розташуваннях додаткового еліптичного отвору

Для еліптичного отвору, як і для колового, мали місце однакові якісні залежності $\sigma_z = f(\Delta z)$, спостерігались мінімуми.

Для цього варіанта найбільше зменшення концентрації напружень, а саме до $\alpha_\sigma = 2,174$, спостерігалось для додаткового отвору з малим радіусом $b = 6$ мм, координати центру якого $\Delta x = 7$ мм, $\Delta z = 27$ мм.

Таким чином, відносне зменшення концентрації напружень досягало 34,2 %

$$\alpha_\sigma = \frac{3,302 - 2,174}{3,302} = 0,342.$$

Виконані чисельні дослідження за наявності еліптичних отворів з великим радіусом $a = 18$ мм та $a = 19$ мм показали не суттєву зміну концентрації напружень.

Зокрема, для еліпса з радіусами

$$\frac{a}{R} = 0,9, \frac{b}{R} = 0,3$$

і координатами

$$\frac{x_{\text{доп.ел}}}{0,5B} = 0,14, \frac{z_{\text{доп.ел}}}{0,5B} = 0,56$$

це зменшення дорівнювало 34,3 %,

$$\Delta\alpha_\sigma = \frac{3,302 - 2,171}{3,302} = 0,343 \text{ (рис. 9).}$$

Розглянуто варіант пластини, що розтягується, коли центральний та додатковий отвори перетинаються (рис. 10).

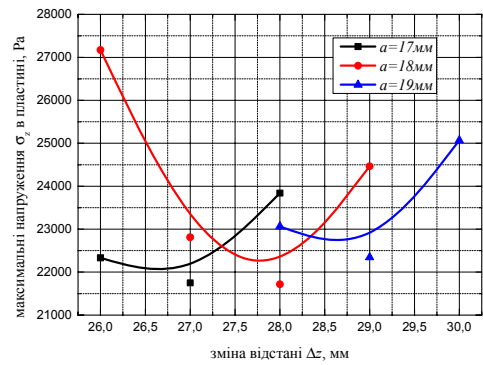

Рис. 9. Залежність максимальних напружень у пластині при різних розташуваннях і розмірах додаткових еліптичних отворів

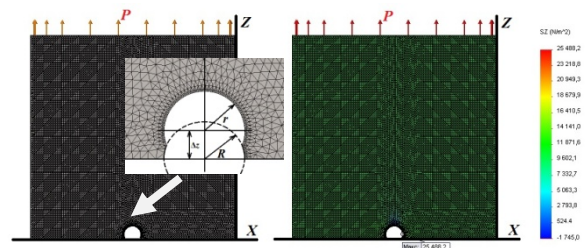

Рис. 10. Розподіл напружень σ_z у пластині з центральним та додатковим отворами, що перетинаються

Проаналізовано вплив міжцентрової відстані Δz на концентрацію напружень. Напрямки дії сили та переміщення розташування додаткового отвору співпадали.

З'ясовано, що зі збільшенням відстані Δz (рис. 11) рівень напружень зменшується, досягає мінімального значення, а потім збільшується.

Для додаткового отвору $r = R$ ефект зменшення напружень досягає 22,7 %, при цьому цікаво відзначити, що $\Delta z/R = 1$.

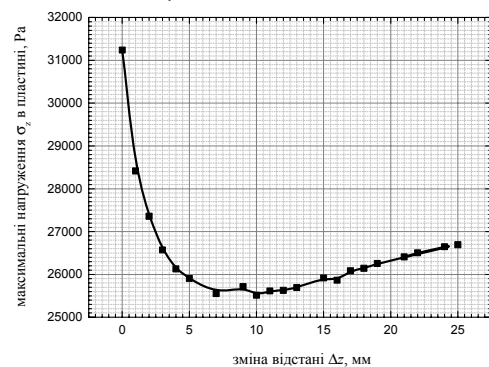

Рис. 11. Залежність максимальних напружень від зміни відстані Δz

Отримані результати підтвердили можливість зменшення концентрації напружень в околі центрального отвору пластини, що розтягується. Їх використання доречно тільки для дослідженої схеми навантаження. Поширення їх на інші схеми навантаження некоректне.

Висновки

1. Установлено, що за рахунок додаткового отвору при певних його розмірах, форми, розташування можна досягти зменшення концентрації напружень в околі центрального отвору.

2. Ефект зменшення рівня напружень (30 %) має перспективу використання для підвищення циклічної довговічності матеріалу пластини за рахунок простих технологічних рішень.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Shubhrata N., Nitin J., and Shubhashish S.* Stress Concentration and its Mitigation Techniques in Flat

Plate with Singularities: A Critical Review Engineering Journal, Vol 16, No 1. — 2012.

2. *Wu Z.* Optimal hole shape for minimum stress concentration using parameterized geometry models, Structural and Multidisciplinary Optimization, Vol. 37, No. 6, pp. 625–634. — 2009.

3. *Kirsch G.* Die Theorie d. Elastizität u. d. Bedürfnisse d. Festigkeitslehre, V.D.J.m. — 42. — № 29. — 1898. — S. 799.

4. *Савин Г. Н.* Концентрация напряжений около отверстий. — М. — Л.: Гос. изд-во техн-теор. лит. — 1951. — 496 с.

5. *Neuber H.* Theory of notch stresses. Ann Arbor, Michigan: J. W. Edwards. — 1946. — М.; Л.: Гостехизд. — 1947. — 204 с.

Стаття надійшла до редакції 16.04.2014.